

EGY PEDAGÓGUS EMLÉKTARSOLYÁBÓL

A hetvenéves Bori Imre

S Z E L I I S T V Á N

Bori Imréről már rég fölvezoltam több mint fél évszázados kapcsolataink első fázisának jellemző mozzanatait, beszéltem az ötödikes gimnazista (akkor még nyolc esztendeig tartottak a gimnáziumi stúdiумok), a tizenöt-hat éves gyerekeMBER ritka irodalmi vonzalmairól és különleges passziójáról. Húsz esztendővel ezelőtt, ötvenedik születésnapjára írtam egyebek között a következőket: „1945 szeptemberében találkoztunk először, ő, a Földvárról, Becskerekéről, majd Becséről Zentára került tizenhat éves ötödikes gimnazista, s én, a huszonnégy éves, pályáját akkor kezdő fiatal tanár. Ez a két életkor az, amelyben az érettség foka, a gondolkodásbeli-magatartásbeli különbség talán a legszembeötlőbb, s amelyben a tájékozottság, a tapasztalatok és ismeretek is szükségszerűen nagy mértékben differenciáltak. Mégis: Bori Imrét ettől a tanévkezdő naptól egyenrangú partneremnek tartottam. Ennek a tizenhat éves gyerek-fiatalembernek az intellektuális glóbusza már akkor szinte hihetetlenül tágas volt. Úgyszólván nem volt olyan tartomány a magyar irodalom és műveltség határai között, amelyben már akkor nem mozgott volna teljesen otthonosan. Míg másoktól a *Robinson* és a *Gulliver*, legfeljebb a *János vitéz* és a *Toldi* szintjén kérhettem számon házi olvasmányaik anyagát, tőle a *Magyar Irodalmi Ritkaságok* köteteiről és Dosztojevskij-olvasmányélményeiről kaphattam beszámolókat, nem szólva Németh László műveiről, a népiesekről stb.” Tíz év múltán egy újabb emlékmorzsa került elő a tarsolyból bizonyítékául széles körű világirodalmi tájékozottságának. Nem tudok ellenállni a kísértésnek, hogy ne idézzem – még ha szerénytelennek látszik is – önmagam az emléktarsoly újabb morzsájával. „A már nagyon távoli, lassan már történelembe merülő 1945 óta hordom magamban kitartó emlékként első zárthelyi dolgozatának élményét. A föladat egy szabadon választott olvasmány bemu-

tatása volt, aminek a dolgozat írója a *Bűn és bűnhődés* elemzésével tett eleget. Nem is annyira témaválasztása lepett meg, hanem az, hogy a tizenöt és fél éves diák szinte teljesen a birtokában volt a fejlett esszéstílus kifejezésbeli eszközeinek, hogy oly magabiztosan bánt a költészettan fogalomkészletével, a világirodalom analógiás példáival, s hogy ezt az egész ismeretanyagot milyen természetesen építette bele a rögtönzött dolgozatszövegbe. Dosztojevskij regénykompozícióját az Odipusz király drámaszerkezetével egybevetve mutatott rá a két mű lélektanának érintkezési pontjaira, helyenként fiatalos szerelenséggel, de mindig rokonszenves merészséggel. Mindebben azonban nem csupán az irodalom iránti nagyfokú fogékonyság jelei mutatkoztak meg, hanem az is, hogy a szellem e korai magzatmozgása még semmiképpen sem tanult modor vagy fölvetett attitűd, hanem ösztönös megnyilatkozás, a gondolkodás-
mód és szemlélet eredetiségének föltétlen bizonyossága, olyan minőségeké, amelyeket majd az érett esszéíró erényeiként tartunk számon: a birtokba vett ismeret ivenciózus kezelése, az autochton látásmód, a kombinatív készség, a vállalkozó kedv az ismeretlen meghódítására.”

Az itt idézett megállapítások reális voltát az azóta lepergett két évtized még nyilvánvalóbbá tette, ugyanis az ez idő alatt megjelent monográfiái, százas szériában készült tanulmányai, tankönyvei, változatos tematikájú publicisztikája stb. tükrében még pontosabbnak látszik a szellemi paleontológia idézett képe, különösen annak az a kitétele, hogy általános és irodalmi műveltségünknek szinte nincs olyan területe és szakasza, amelyben nem mozogna otthonosan, sem olyan alkotója, akinek a műveiben nem volna nemcsak kellően, hanem igen magas szinten tájékozott. Ezt a sokfelé ágazó és magas szintű tájékozottságot, annak kibontakozását és első megnyilvánulásait szeretném ezúttal egy kerek ötvenesztendő emlékem és élményem fölelevenítésével illusztrálni, annál is inkább, mert ez arra is igen megfelelő alkalom, hogy Bori Imre éppen fél évszázada abszolválta érettségi vizsgájáról is a koronatanú hiteles vallomását mondjam el. Lehet, hogy a modern ízlésű jubiláns, a differenciált esszéstílus kiváló művelője avatagnak ítéli majd ezt az anekdotázó hangnemet, de az alábbi történetben szereplő két egykori pályatárs személye (és kora) talán mentsége lehet ennek az avult modornak is. Meg aztán ne feledjük, hogy a zentai anekdotákat bemutató könyve megjelenésekor Tőke Istvánnak az anekdotához mint műfajhoz való hozzáértését is éppen Bori Imre méltatta igen meleg hangon.

Nos, pedagógus sorsunk akként alakult, hogy 1946-ban jómagam két évre távoztam a zentai gimnáziumból, Tőke Istvánt pedig akkoriban helyezték oda, ennek folytán azután ő vette át addigi tanítványaimat, mind a leány-, mind pedig a fiúosztályt (merthogy akkoriban a koedukáció még csak a megvalósulás állapotában volt ebben a tanintézetben). Távozásomkor néhány észrevételemet

és tapasztalatomat közöltem vele, s természetesen fölhívtam a figyelmét a Bori-jelenségre is. Aztán két év elteltével ismét hazakerültem az alma materbe, s a magyarórák felosztásakor akkori igazgatónk, Gaál János, úgy vélte jónak, hogy a nyolcadik lányosztályt Tőke István készítse elő az érettségire, én meg a párhuzamos fiúosztályt. Noha bizonyára nem nagyon tanulmányozta a szenzitív és az intellektuális alapelvű pedagógia meg az ilyen nevelési elvek és módszerek közötti eltéréseket, de ösztönösen is megérezte, hogy a kitűnő szövegmondó és versinterpretáló, a szuggesztív egyéniségű s oratori képességeit a lányoknál, mint magam, aki az irodalmi alkotások bemutatásában és értelmezésében inkább a történelmi, társadalmi, gondolati-világnézeti kérdésekre helyeztem a hangsúlyt, ami viszont a fiúk érdeklődéséhez állt közelebb. Ennek folytán ez az effektus érvényesült nagyobb intenzitással.

Akarva, nem akarva egyfajta csendes rivalizálás, akaratlan vetélkedés kezdődött a két osztály között, ami aztán a két szaktanárt is megérintette, úgy, hogy már-már „választottaink” indokolatlan favorizálásával gyanúsítottuk egymást. S hogy a lehetőleg legigazságosabban döntsük el a „pert” gyerekeink felkészültsége, tehetsége, olvasottsága és egyebek tekintetében, úgy véltük jónak, hogy az ítélethozatalt magára az érettségi vizsgára bízunk, mégpedig oly módon, hogy részt veszünk „egymás vizsgáján”, s „pótkérdéseket” teszünk fel egymás jelöltjeinek. Jani bácsit, igazgatónkat is beavattuk a tervbe, s némi vonakodás után ő is egyetértett elképzelésünkkel. Természetesen „az évszázad csatájához” mindkettőnknek megvoltak a magunk „nagyágyúí”, az enyém persze Bori Imre. Tőle vártam tehát a küzdelem számomra kedvező kimenetelét. Az ádáznak ígérkező küzdelmet valóban ő döntötte el, de nem úgy, ahogy elképzeltem, hanem a rá oly jellemző módon: kitűnő tanulmányi átlageredményével fölmenttette magát az érettségi vizsga alól, s így a hadra kelt matúránssereg – voltak vagy nyolcvanban abban az évben – vezénylőtábornok híján a hadviselés elveinek megfelelően, a stratégia előírásai szerint vívta meg (mégpedig szép sikerrel) fiatalságának első nagy csatáját. Jó lenne hinni: talán egész életére kedvezően kiható küzdelmét.